

Beskrivelse av opplæringsloven kapittel 9A

- et godt sted å leve

Presiseringer av og forventinger til arbeidet med aktivitetsplikten

Formål

Formålet med aktivitetsplikten er å sikre at skolene handler raskt og riktig når en elev ikke har det trygt og godt på skolen. Skolens aktivitetsplikt har fem delplikter. Alle som arbeider på skolen har plikt til å *følge med, gripe inn og varsle*, hvis de får mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Skolen har plikt til å *undersøke og sette inn egnede tiltak* som sørger for at eleven får et trygt og godt skolemiljø. Det som utløser skolens aktivitetsplikt, er hvordan eleven opplever å ha det mens han eller hun er på skolen, SFO eller leksehjelp. Dersom eleven opplever krenkelser utenom skoletid, og som en følge av dette ikke har det trygt og godt på skolen, vil dette også være en del av skolens aktivitetsplikt.

Aktivitetsplikten må ses i sammenheng med skolens systematiske arbeid. I det systematiske arbeidet må rektor blant annet sørge for at alle som arbeider på skolen kjenner til at de har plikt til å følge med, gripe inn, varsle, undersøke og sette inn egnede tiltak. Plikten må også ses i sammenheng med [opplæringslovens § 10-8](#). Etter denne bestemmelsen har skoleeier plikt til å sørge for at skolen har riktig og nødvendig kompetanse.

Virkeområde

Uttrykket *alle som arbeider på skolen* brukes til å beskrive hvem aktivitetsplikten gjelder for. Dette er alle som arbeider (uavhengig av stillingstype) eller yter tjenester (eks. helsesykepleier, PP-rådgiver eller andre) på skolen, i SFO eller på leksehjelp. Dette gjelder plikten til å følge med, gripe inn og varsle.

Plikten til å undersøke saken og eventuelt sette inn tiltak hviler på skolen. Dette gjelder lærere, skoleadministrasjonen, miljøarbeidere og pedagogiske medarbeidere.

Skjerpet ansvar

Det er et skjerpet ansvar overfor elever med en særskilt sårbarhet. Sårbarhetsfaktorer kan være:

- det individuelle (som sykdom, diagnoser, temperament og språkvansker)
- familie (som omsorgssvikt, psykisk sykdom, samlivsbrudd, rus og høyt konfliktnivå)
- jevnaldrende (som mobbing, utfordring i å etablere og bli i stabile vennerelasjoner)
- miljøet (som fattigdom, kriminalitet, mangel på sosialt nettverk)

Sårbarhetsfaktorene blir forsterket hvis eleven ikke har det trygt og godt på skolen, og det er derfor viktig at skolen følger særskilt med på hvordan disse elevene har det på skolen. Elever med særskilt sårbarhet er også sårbare på nett og har større risiko for å føle seg plaget av negative digitale hendelser.

De fem delpliktene

Alle som arbeider på skolen har plikt til å *følge med, gripe inn og varsle* hvis de får mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. I tillegg skal skolen *undersøke og sette inn egnede tiltak* som sørger for at eleven får et trygt og godt skolemiljø. I dette arbeidet skal skolen sørge for elevens medvirkning. Dette gjøres ved at involverte elever blir hørt og at barnets beste er et grunnleggende hensyn i skolens arbeid. Skolen må ta hensyn til barnets beste i alle vurderinger og handlinger for å oppfylle aktivitetsplikten.

Skolen har et todelt dokumentasjonskrav i aktivitetsplikten:

- Skolen lager en skriftlig plan når det settes inn tiltak i en konkret sak
- Skolen har en mer overordnet plan for hva som blir gjort for å oppfylle aktivitetsplikten på skolen

Det er viktig å presisere at dokumentasjonsplikten retter seg mot det arbeidet skolen faktisk gjør for å oppfylle aktivitetsplikten, og ikke generelt arbeid som skolen gjør for å oppnå et trygt og godt skolemiljø. Det er derfor viktig å skille dette dokumentasjonskravet fra de kravene som knytter seg til systematisk arbeid etter oppl. § 9 A-3.

Kravene til dokumentasjon gjør at skolen senere kan vise hva de har gjort, og det kan blant annet bidra til en faglig forsvarlig og hensiktsmessig praksis ved skolene.

Alle ansattes plikt til å følge med

Alle ansatte skal være årvåkne og aktivt observere hvordan elevene agerer hver for seg og seg imellom. Det innebærer at det skal være lav terskel for å bry seg med hva elevene driver med.

At ansatte får en definert plikt til å følge med skal sikre at alle ansatte på skolen har kjennskap til plikten å følge med, har kompetanse i hvordan de skal være oppmerksomme, at de kjenner til hvilke forhold eller oppførsel som kan være indikatorer på at en elev ikke har det trygt og godt og at de kjenner til skolens forventninger og rutiner knyttet til det å følge med. Det er viktig at ansatte også har et aktivt forhold til det skjerpede ansvaret som gjelder å følge med på elever som har en særskilt sårbarhet og den skjerpede plikten som gjelder krenkelser fra ansatte mot elever. Plikten om å følge med, vil dermed si at alle ansatte skal kunne legge frem hvordan de har fulgt med på om elevene har det trygt og godt på skolen.

Skolen skal gjøre det som med rimelighet kan forventes av det å følge med. Det vil være faglig skjønn som ligger til grunn for dette, og det må tas hensyn til elevens alder og skoleanleggets utforming for hvordan man følger med. Plikten til å følge med omfatter f.eks.:

- ulike arenaer som brukes i timene, tilsyn i friminutt, tilsyn i garderobes og på arenaer der det er fri aktivitet i skolebygningen.
- at skolen har kompetanse og rutiner for å følge med på hvordan elevene opplever sin skolehverdag faglig, sosialt og emosjonelt.

Alle ansattes plikt til å gripe inn

Alle ansatte skal gripe inn mot krenkelser som mobbing, vold, diskriminering og trakassering hvis det er mulig. Å gripe inn er en annen plikt enn plikten til å sette inn tiltak. Det som kjennetegner plikten til å gripe inn er at handlingen skjer umiddelbart, og at den er rettet mot å stoppe en situasjon som pågår og er forholdsvis akutt. Det kan handle om å stanse negativ oppførsel, bryte opp en slåsskamp eller andre fysiske krenkelser, utfrysingssituasjoner eller pågående verbale krenkelser. Det kan også handle om å gripe inn i situasjoner hvor elever er utrygge av andre årsaker f.eks. i opplærings situasjonen der de opplever manglende mestring i forhold til faglige, sosiale og emosjonelle krav. Når elever gir uttrykk for at kravene blir for overveldende, løper skolen en risiko for å bidra til krenkelse hvis man ikke griper inn og gjør tilpasninger som trykker elevene.

Profesjonelt Skjønn og plikten til å gripe inn

Plikten til å gripe inn er begrenset til inngrep som er mulig å gjennomføre. Hva som er mulig å gjennomføre for de som arbeider på skolen, må vurderes ut fra hensynet til dem og elevene. Grensen for å gripe inn er at den ansatte ikke skal stå i fare for å skade seg selv eller krenke noen av elevene for å stanse situasjonen ([Prop. 57 L \(2016-2017\) s. 22, 23 og 76](#)).

I noen tilfeller vil plikten til å gripe inn kunne innebære bruk av fysisk makt og tvang. Typisk vil dette kunne være aktuelt for å stanse slåsskamper. Her er det viktig å presisere at skolen ikke har hjemmel til bruk av fysisk makt og tvang i opplæringsloven. Bruk av fysisk makt kan være i strid med [opplæringslovens § 9 A-10 3. ledd](#), som fastslår at elever ikke skal refses fysisk eller utsettes for annen krenkende behandling. I [barneloven § 30 3. ledd](#) står det at barn ikke må bli utsatt for vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen blir utsatt for skade eller fare. Det må altså skilles mellom handlinger som består i å gripe inn og verne eller beskytte barnet eller andre personer eller gjenstander, og handlinger som har karakter av umiddelbar eller etterfølgende fysisk avstraffelse av barnet.

Reglene om nødrett og nødverge kan likevel gi grunnlag for å gripe inn på en slik måte som ellers er straffbar og ulovlig. Denne unntaksregelen er veldig streng, og det er bare adgang til å bruke retten til nødverge og nødrett i helt ekstraordinære tilfeller. Kravet til ekstraordinære tilfeller innebærer at det må være situasjoner som skolen ikke har kunnet forutse gjennom de risikovurderingene skolen gjennom forskrift er pålagt å gjøre for å etterleve, Arbeidsmiljøloven §4-3 (<https://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/forskrift-om-utforelse-av-arbeid/4/23a/>)).

Alle ansattes plikt til å varsle

Alle som arbeider ved skolen skal varsle rektor hvis de får mistanke om, eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Rektor kan delegere oppgaven om å ta imot varsler til en annen person på skolen, men kan ikke delegere ansvaret. Rektor har ansvaret for at varslingene håndteres på en forsvarlig måte.

Plikten til å varsle må ses i sammenheng med plikten til å følge med. Det skal være lav terskel for hva som kan vekke mistanke om at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Plikten til å varsle rektor gjelder for all mistanke. Det kan for eksempel basere seg på observasjoner av elevene, tilbakemeldinger i undersøkelser, beskjeder fra foreldre eller medelever, aktivitet i sosiale medier eller at en elev sier fra at han eller hun ikke trives på skolen. De som arbeider ved skolen må være bevisste på at barn og unge viser utrygghet, frustrasjon og mistriivsel på ulike måter og med ulike uttrykksformer. Både utadvendt og innadvendt, aggressiv eller passiv, grenseløs eller avvisende væremåter kan være signaler som tilsier at eleven ikke opplever at de har et trygt og godt skolemiljø. Det kan også være endringer i det sosiale samspillet mellom elevene eller i gruppemiljøet, som gir mistanke om eller kjennskap til at skolemiljøet ikke er trygt og godt.

Tidspunkt for varsling

All mistanke om og kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø skal varsles, men tidspunktet for varsling må blant annet stå i forhold til sakens alvor. Vurderingen av hvor raskt varslingen skal skje må gjøres fra sak til sak, og ta hensyn til formålet med regelen og at skolemiljø saker er tidssensitive. Det vil være noen tilfeller der det er nødvendig å varsle rektor straks, mens det i andre tilfeller kan være forsvarlig å vente noe lenger, for eksempel til slutten av skoledagen eller ukentlige oppsummeringer e.l. Ledelsen og de ansatte på den enkelte skole må finne fram til gode løsninger som sikrer at varsling alltid skjer, samt hvordan varsling skal gjøres og hvordan informasjonen i varslingene skal systematiseres og ivaretas.

Skjerpet aktivitetsplikt

Det er en egen regel om skjerpet aktivitetsplikt i saker der det er ansatte som krenker elever. Skjerpet plikt til varsling omfatter alle ansatte ved skolen. Hvis du mistenker eller ser at en ansatt utøver vold, mobber, diskriminerer eller trakasserer en elev skal du straks varsle rektor.

Varsling til skoleeier

Skoleeier skal varsles i alvorlige tilfeller. Det er rektor som skal varsle skoleeier. Hva som er et alvorlig tilfelle, vil bero på en skjønnsmessig vurdering ut fra formålet med varslingen. Eksempler på hva som regnes som alvorlig, er saker der krenkelsene er særlig voldelige eller på andre måter svært integritetskrenkende. Andre eksempler er når flere elever alvorlig har krenket en enkeltelev eller der skolens ledelse over noe tid ikke har klart å løse saken. Digital mobbing på tvers av skoler eller grove trusler via for eksempel sosiale medier bør også meldes til skoleeier. Skoleeier skal varsles dersom en ansatt krenker elever.

I Drammen ønsker skoleeier at rektor rapporterer hver måned om nye §9A-saker der skolen har opprettet aktivitetsplaner. Dette er tenkt som et system der skoleeier både har kontroll på antall saker, hvordan man kan lære av hver enkelt sak og der skoleeier også fanger opp hvilke skoler som trenger hjelp.

Skolens plikt til å undersøke

Plikten til å undersøke innebærer at skolen undersøker elevens opplevelse av skolemiljøet, ikke at skolen skal skaffe og vurdere bevis for eller mot at eleven er blitt krenket eller mobbet. Skolen skal undersøke alle saker der det er mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Det skal gjelde samme lave terskel for undersøkelsesplikten som for plikten til å varsle.

Undersøkelsene skal iverksettes straks. Hvor grundig en mistanke skal undersøkes vil bero på et skjønn, avhengig av formålet og hva slags situasjon man står overfor. Undersøkelsene må ha som formål å få frem fakta om en situasjon, bakgrunnen for elevens opplevelse og hvilke forhold i elevens omgivelser som påvirker hvordan han eller hun opplever skolemiljøet. En undersøkelse kan også innebære å avklare og opplyse om forhold tilbake i tid eller om forhold utenfor skoletiden og skoleområdet, dersom slike forhold påvirker elevens hverdag på skolen. Informasjonen som framkommer i undersøkelsen, må i neste omgang brukes til å vurdere hvilke tiltak som skal settes inn.

For å få en rik beskrivelse og tilstrekkelig undersøkelse av saken er det viktig at elevene i trygge omgivelser kan fortelle om sin opplevelse av skolemiljøet. Samtaleteknikker som fremmer samarbeid og positiv dialog, er avgjørende for at en sak opplyses og blir godt og grundig undersøkt. Elevens relasjon til voksne på skolen og de voksnes evne til å lytte og ta elevens perspektiv er derfor av stor betydning når en sak undersøkes.

Skolens plikt til å sette inn egnede tiltak

Plikten til å sette inn egnede tiltak utløses når en elev sier at skolemiljøet ikke er trygt og godt, eller dersom undersøkelser avdekker at eleven ikke har et trygt og godt skolemiljø. Skolen skal aldri avvise eller bagatellisere en elevs opplevelse av utrygghet eller mistrivsel på skolen. Det kan imidlertid tenkes at en elev ikke alltid ønsker å innrømme at han eller hun utsettes for krenkelser, og eleven kan til og med insistere på at alt er i orden selv om dette ikke er tilfellet. Selv om eleven gir uttrykk for at alt er bra, er det likevel hvordan eleven faktisk har det som avgjør om retten til et trygt og godt skolemiljø er brutt og om det skal settes inn tiltak. Dette må også ses i sammenheng med plikten til å ta hensyn til barnets beste, som skal være et grunnleggende hensyn i skolens arbeid for å oppfylle aktivitetsplikten, [Grunnloven § 04](#) og [barnekonvensjonen art. 3](#). Når skolen tar stilling til hvilke tiltak som bør settes inn, må den vurdere det opp mot hva slags tiltak som ivaretar barnets interesser best mulig. Her er det også viktig at barnet gis anledning til å bli hørt.

Skolens plikt til å sette inn tiltak løper til eleven selv opplever at det er trygt og godt, og ligger innenfor det man med rimelighet kan forvente av skolen. Tiltakene skal evalueres med jevne intervaller, der de ulike partene skal uttale seg. Dersom tiltakene som er satt inn ikke virker, skal skolen sette inn andre og mer intensive tiltak. Likevel vil det være tilfeller der skolens aktivitetsplikt er oppfylt i en bestemt sak, selv om eleven og foresatte fremdeles ikke er fornøyd med skolemiljøet. Det avgjørende i en sak vil være om skolen har sørget for, og fortsatt vil sørge for, å vurdere ulike tiltak og sette inn tiltak som etter en faglig vurdering er egnet til å sikre eleven et skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring.

Valg av tiltak må bygge på faglige skjønnsvurderinger, oppdatert kunnskap om tiltak i arbeid med skolemiljø saker og prinsipper og verdier som er forankret i lovverk og Læreplanens overordnede del. Det vil være behov for å sette inn tiltak på flere nivå. Tiltakene bør ikke utelukkende rette seg mot dem som opplever mistrivsel eller den som krenker, men også rettes mot de komplekse sosiale prosessene som foregår i elevgrupper og skolemiljøet. Videre bør tiltak også rettes mot skolens kjernevirksomhet; undervisning og læring, slik at den oppleves relevant og meningsfull for alle.

Tiltak når det forekommer digitale krenkelser

Det er som regel ulike årsaker til at en elev ikke har det trygt og godt, og det kan også være faktorer som skjer utenom skoletid. For eksempel kan dette være digitale krenkelser som eleven blir utsatt for. Dersom dette påvirker elevens skolemiljø, vil skolen ha et medansvar i de ulike delpliktene; følge med, gripe inn, varsle, undersøke og sette inn egnede tiltak. Egnede tiltak på skolenivå vil da være rettet mot når eleven er på skolen slik at det blir trygt og godt for eleven å være med i fellesskapet. Arbeidet vil også kreve et godt samarbeid med hjemmet. Tiltak som kan egne seg i arbeidet mot digitale krenkelser kan være å:

- Ha oppdaterte planer med etiske spilleregler, nettvettsregler og forebygging mot digital mobbing.
- Lære elevene digital dømmekraft og godt nettvett.
- Lære elevene å ta vare på alle meldinger som inneholder trakassering, diskriminering og mobbing.
- Lage egne regler for bruk av mobil og internett i skolens ordensreglement.
- Følge opp de reglene dere lager og være konsekvente i oppfølgingen.
- Samarbeide med foreldrene om nettvett og felles spilleregler.

Tiltak som berører fritiden og skoleveien

Skolen har ikke ansvar for å løse problemer og utfordrende situasjoner i elevens fritid og hjemmesituasjon. Skolen har heller ikke ansvar for å sette inn tiltak rettet mot hjem og fritid, men skolen kan likevel sette inn tiltak på skolen som har positiv effekt utenfor skoletiden og skolens område. I tillegg kan det være nødvendig å opprette kontakt med andre instanser som kan bidra, for eksempel helsetjenesten, barneverntjenesten osv.

Skoleveien er i en særstilling sammenliknet med andre arenaer utenfor skolen, SFO og leksehjelpen, fordi eleven har en rett og plikt til opplæring. Skolen må derfor i større grad også kunne forventes å sette inn tiltak som omfatter skoleveien. Det kan for eksempel gjøres ved at noen voksne holder tilsyn enkelte steder eller at det blir opprettet følgegrupper. Skolens ordensreglement kan også gjelde på skoleveien.

Barns rett til å bli hørt og barnets beste vurderinger

Elevens rett til å bli hørt og elevens beste som et grunnleggende hensyn i alle skolens vurderinger og handlinger for å oppfylle aktivitetsplikten, er lovfestet i oppl. § 9 A-4 femte ledd. Disse rettighetene er også forankret i Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen art. 3 og 12. Kravene i opplæringsloven må tolkes i samsvar med barnekonvensjonen, og en viktig presisering er at det er kapittel 9A som skal være i samsvar med barnekonvensjonen, og ikke omvendt. Det betyr at hva som er best for barnet, må vurderes konkret og individuelt når skolen skal oppfylle sin aktivitetsplikt.

Barnets rett til å bli hørt

Skolen skal sørge for at alle involverte elever blir hørt. Dette omfatter ikke bare elever som skolen mistenker eller kjenner til at ikke har et trygt og godt skolemiljø, men også andre elever som er direkte påvirket eller involvert i saken. En elev som krenker eller mistenkes for å krenke andre elever, skal ha samme rett til å bli hørt i saken som en elev som opplever å ikke ha det trygt og godt. At eleven har rett til å bli hørt innebærer også at eleven kan velge ikke å uttale seg i saken. Eleven kan også velge å uttale seg gjennom en person eleven er fortrolig med.

Barns rett til å bli hørt er ikke et spørsmål om barnet skal høres, men et spørsmål om:

- **Hvilke barn skal involveres?**
  - «Alle barn»? Bestemte grupper?
  - Barn som blir direkte berørt eller også de som berøres indirekte
- **Når bør vi høre barn i en sak?**
  - Hvordan bør barn gis mulighet til å bli hørt?
    - I store grupper? Små grupper? Alene?
- **Hvem bør snakke med dem?**
- **Hvem skal være til stede?**
- **Hva skjer med det barnet forteller etterpå?**
  - Skal tillegges behørig vekt
  - Hvem fortelles ting videre til?
  - Hvordan er barnet informert om hva som fortelles videre og til hvem?

Barnets beste vurderinger

Barnets beste skal trekkes inn fra starten og gjennomsyre hele prosessen i en sak. Barnet skal få uttale seg om alle forhold i saken som angår han eller henne og barnets beste skal være et grunnleggende hensyn.

Barnets beste-vurderingen handler om å vurdere – vekte – vise:

- **Vurdere** hva som er barnets beste. I noen tilfeller vil det bety at skolen har plikt til å sette inn tiltak selv om eleven ikke ønsker det, eller sette inn andre tiltak enn det eleven selv ønsker. Det er viktig å understreke at barnets rett til å bli hørt og medvirke må ivaretas også når skolen setter inn tiltak eleven ikke ønsker. I slike situasjoner er det særlig viktig å samarbeide med eleven om gjennomføringen av tiltakene, og å høre eleven i evalueringen av tiltakene. Hvis tiltakene oppleves sterkt negative, må skolen foreta en ny vurdering av barnets beste. I barnets beste vurderinger vil det blant annet være viktig å ha fokus på:
  - Beskyttelse, omsorg og sikkerhet
  - Sårbarhet
  - Fysisk og psykisk helse
  - Retten til utdanning
  - Familiemiljø og nære relasjoner
    - Barns identitet
    - Barns meninger
- **Vekte** hensynet opp mot andre hensyn, og avgjøre hvilken betydning dette barnets beste skal ha i saken. Eksempler på områder der man kan vekte mot andre hensyn; elevaktivitet, hensynet til lov og orden eller hensynet til andre barn
- **Vise** (dokumentere) hva som er vurderingen og hvordan vektingen er

(Utdanningsdirektoratets veiledning til bruk av barnekonvensjonen i saksbehandlingen.)

Når har skolen oppfylt aktivitetsplikten?

Avgjørende for om en skole har oppfylt aktivitetsplikten etter oppl. § 9 A-4, er om skolen har gjennomført de aktivitetene som med rimelighet kan forventes i den konkrete saken. Hva som kan forventes av skolen på ethvert tidspunkt i saksforløpet, vurderes ut fra en faglig standard, jf. Prop. 57 L (2016-2017) punkt 5.5.5 og Rt. 2012 s. 146. Denne standarden knytter seg til alle delpliktene i aktivitetsplikten, og om skolen med rimelighet har gjort det som kan forventes i saken for å gi eleven et trygt og godt skolemiljø.

Dersom en elev eller foresatt mener at skolen ikke har oppfylt aktivitetsplikten, og saken er tatt opp med skolen, har de rett til å få saken prøvd av Statsforvalter (opplæringslovens § 9 A-6). Hvis det viser seg at skoleeier ikke gjennomfører det Statsforvalter fastsetter i sitt enkeltvedtak, kan Statsforvalter pålegge skolen/ skoleeier tvangsmulkt.

Dersom foreldrene og eleven ikke er fornøyd med Statsforvalters vedtak, kan de klage til Utdanningsdirektoratet. Skolen og skoleeier kan ikke klage, og dette begrunnes med styrkeforholdet elev-skoleeier, at saksbehandlingstiden ikke må bli for lang og at det ikke er samme grunn til å beskytte skoleeier i slike saker. Det er Statsforvalter som sender klagen videre til Utdanningsdirektoratet, etter at de har vurdert saken på nytt.

DRAMMEN
KOMMUNE